

Konsuela Kryszk, Radostaw Kryszk

PROGRAM NAUCZANIA

do wiedzy o społeczeństwie

Wychowanie obywatelskie
i Wychowanie do aktywnego
udziału w życiu gospodarczym

I-III

© Copyright by Wydawnictwo Marek Rożak Sp. z o.o.

Wydanie I

Infolinia dla nauczycieli 0 801 88 10 10
www.rozak.com.pl, e-mail: wmr@rozak.com.pl
ul. Spacerowa 50, 83-010 Straszyn k. Gdańska

SPIS TREŚCI

I.	Treści przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego	5
II.	Założenia wstępne autorów programu	7
III.	Założenia zawarte w podstawie programowej a program autorski	9
IV.	Materiał nauczania oraz cele edukacyjne	12
	Klasa I gimnazjum	12
	Klasa II gimnazjum	15
	Klasa III gimnazjum	19
V.	Procedury osiągania celów	23
VI.	Zakładane osiągnięcia uczniów	26
VII.	Proponowane metody oceny osiągnięć uczniów	51

I. TREŚCI PRZEDMIOTU „WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE” ZAWARTE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO

Założenia programowe przedstawione przez MEN stanowią podstawę, obowiązujący trzon programów autorskich, których autorzy ubiegają się o akceptację MEN. Taki program powinien zawierać treści obowiązkowe, wskazane przez MEN, ale może także zawierać treści nadobowiązkowe. Aby móc ocenić stopień zgodności prezentowanego programu z założeniami programowymi MEN, zawartymi w Załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15.02.1999 r. (Dz. U. z 1999 r., nr 14, poz. 129), przytaczamy poniżej wyjątki z Załącznika, dotyczące treści nauczania przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”.

Przedmiot ten składa się z trzech odrębnych modułów:

1. Wychowanie do życia w rodzinie.
2. Wychowanie obywatelskie.
3. Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym.

W myśl rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. (Dz. U. nr 67, poz. 756) uczestnictwo uczniów w lekcjach realizujących moduł 1., czyli wychowanie do życia w rodzinie, jest uzależnione od zgody rodziców. W związku z tym program do wiedzy o społeczeństwie dla klas I–III gimnazjum autorstwa Konsulei i Radosława Kryszków zawiera tylko moduły 2. i 3.

Moduł 1. – wychowanie do życia w rodzinie – jest zawarty w opublikowanym w 2001 roku przez Wydawnictwo M. Rożak programie autorstwa Ewy Muzioł i Bożenny Sucharskiej *Wychowanie do życia w rodzinie. Program do gimnazjum* (numer dopuszczenia DKW-4014-149/00).

Wydawnictwo M. Rożak przygotowuje serię podręczników i materiałów dodatkowych do wiedzy o społeczeństwie w klasach I–III gimnazjum złożoną z podręczników i materiałów dodatkowych realizujących 2. i 3. moduł, autorstwa K. i R. Kryszków, oraz podręcznika i materiałów dodatkowych realizujących 1. moduł, autorstwa E. Muzioł i B. Sucharskiej.

Moduł 2. – Wychowanie obywatelskie – obejmuje następujące treści:

1. Człowiek – istota społeczna.
2. Grupa i więzi społeczne.
3. Naród i państwo.
4. Tożsamość narodowa.

5. Monarchie konstytucyjne i republiki we współczesnej Europie.
6. Obywatel a władza publiczna w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych.
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (ustrój polityczny i instytucje RP, prawa i obowiązki obywatela).
8. Samorządy terytorialne a władza centralna.
9. Służba cywilna.
10. Przykłady procedur obowiązujących w załatwianiu spraw w urzędzie gminnym.
11. Kultura polityczna i formy życia publicznego (świadomość obywatelska, cnoty obywatelskie, stowarzyszenia, partie polityczne, związki zawodowe).
12. Niezbymalny charakter praw człowieka, ich katalog i systemy ochrony.
13. Etyka w życiu publicznym.
14. Życie szkoły – samorządność, procedury demokratyczne, regulacje prawne.

Moduł 3. – Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym – obejmuje następujące treści:

1. Gospodarstwo domowe – zarządzanie własnymi pieniędzmi.
2. Najważniejsze zasady racjonalnego gospodarowania.
3. Elementarne pojęcia ekonomiczne z zakresu gospodarki rynkowej.
4. Krótka historia pieniądza i jego najważniejsze funkcje.
5. Przedsiębiorca i przedsiębiorczość (małe firmy, potrzebne umiejętności, zasady prawne, źródła informacji).
6. Orientacja zawodowa (lokalny i ponadlokalny rynek pracy).
7. Odkrywanie i rozwijanie indywidualnych kwalifikacji zawodowych. Rodzaje zawodów i umiejętności zawodowych.
8. Przykłady procedur obowiązujących w ubieganiu się o pracę lub rozpoczynaniu działalności gospodarczej.
9. Wybór zawodu. System poradnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego.
10. Mobilność zawodowa jako zjawisko cywilizacyjne. Rynek pracy. Problem bezrobocia: przyczyny, skutki, sposoby rozwiązywania.
11. Ubieganie się o pracę – list motywacyjny, życiorys zawodowy (CV), kwestionariusz osobowy, rozmowa kwalifikacyjna, cechy dobrego pracownika.
12. Człowiek w gospodarce. Praca zespołowa. Wybrane zagadnienia z etyki życia gospodarczego.
13. Przekształcenia ustroju gospodarczego w Polsce po 1989 r.

II. ZAŁOŻENIA WSTĘPNE AUTORÓW PROGRAMU

Społeczeństwo demokratyczne, które w Polsce jest młode i jeszcze ciągle uczy się funkcjonowania w nowej sytuacji polityczno-gospodarczej, potrzebuje aktywnych obywateli. Odpowiedzią na to zapotrzebowanie jest zreformowany program nauczania modułu 2. i 3. przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”.

Aktywny udział w życiu społecznym wymaga wiedzy z zakresu wielu dyscyplin: socjologii, politologii, ekonomii, filozofii, etyki, psychologii, prawa, religioznawstwa. Dlatego elementy tych dyscyplin znajdują się w treściach edukacyjnych omawianego przedmiotu. W trakcie nauczania wiedzy o społeczeństwie nie można uniknąć konfrontacji różnych światopoglądów. Z tego powodu bardzo ważne jest kształcenie u uczniów umiejętności różnicowania poglądów i faktów, negocjacji i udziału w dyskusji, tolerancji i przestrzegania niezbywalnych praw każdego człowieka w różnych aspektach jego życia (rodzinnym, obywatelskim i gospodarczym). **Głównym celem programu jest wykształcenie jednostki świadomej samej siebie, własnego potencjału i ograniczeń oraz świadome, aktywnie i konstruktywnie wybierającej z różnorodnej oferty życia społecznego.** Oznacza to, że autorzy programu zakładają wykształcenie i wychowanie osób, które twórczo kierują własnym życiem i potrafią współpracować z innymi ludźmi.

Ten cel wiąże się z prewencyjnym. **Celem prewencyjnym programu nauczania modułu 1. i 2. wiedzy o społeczeństwie jest zapobieganie lub zmniejszenie ryzyka wystąpienia zaburzeń i patologii w rozwoju indywidualnym i społecznym uczniów.** Główne założenia metodyczne programu to:

1. Nowoczesność – to znaczy kierowanie się, zarówno w doborze, jak i sposobie przedstawienia treści zasadą ich aktualności i atrakcyjności dla współczesnych nastolatków.

2. Odwoływanie się do wiedzy ucznia, do tego, co jest mu już znane. Źródłem tej wiedzy bywa przeważnie jego najbliższe otoczenie – dzięki temu dowartościowywany jest związek młodego człowieka ze środowiskiem.

3. Połączenie wiedzy teoretycznej z uczeniem się przez praktykę. Aktywnemu uczeniu się służą ćwiczenia zawarte w podręcznikach, przeprowadzane w czasie lekcji i angażujące wszystkich uczniów w klasie. W związku z tym wskazane jest to, żeby nauczyciel oceniający osiągnięcia ucznia brał pod uwagę nie tylko opanowane przez niego treści, lecz także umiejętności, takie jak:

- współpraca z grupą,
- publiczne wystąpienia,
- aktywność na lekcji,
- styl wypowiedzi,
- obrona własnego zdania.

Ramowy plan nauczania wiedzy o społeczeństwie obejmuje klasy gimnazjum od I do III, w wymiarze jednej godziny zajęć tygodniowo na realizację wszystkich trzech modułów. Wszystkie treści programowe modułu 2. i 3. rozpisano w niniejszym programie na 86 lekcji. Zasadniczym środkiem dydaktycznym proponowanym przez autorów są podręczniki – po jednym na każdy rok szkolny – z zawartymi w nich schematami, mapami i ćwiczeniami. Każdy z trzech podręczników do gimnazjum jest skorelowany z odpowiednim zeszytem ćwiczeń, który służy powtórzeniu najważniejszych zagadnień i pojęć oraz sprawdzeniu stopnia ich zrozumienia przez ucznia.

Ćwiczenia znajdujące się w podręcznikach przeznaczone są do pracy w grupie, zeszyty ćwiczeń natomiast – do samodzielnej pracy ucznia. Jako pomocnicze środki dydaktyczne autorzy proponują: atlas geograficzny i historyczny, Konstytucję RP, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, czasopisma młodzieżowe, środki audiowizualne (programy i fragmenty filmów odtwarzane na wideo, komputer i Internet), regulamin szkoły.

Program jest dostosowany do uczniów kolejnych klas gimnazjum o zróżnicowanym poziomie rozwoju intelektualnego i emocjonalnego. Dzięki temu, że podręcznikowe ćwiczenia angażują wszystkich uczniów w klasie, sprzyjają one aktywizacji nawet tych uczniów, którzy zwykle w małym stopniu udzielają się na lekcji.

III. ZAŁOŻENIA ZAWARTE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ A PROGRAM AUTORSKI

Proponowany program nauczania przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” dla klas I–III gimnazjum **zawiera materiał z zakresu dwóch modułów:**

- wychowanie obywatelskie,
- wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym.

Zagadnienia z zakresu wychowania obywatelskiego i wychowania do aktywnego udziału w życiu gospodarczym nie stanowią w programie (i w podręcznikach) odrębnych bloków tematycznych, lecz zostały rozmieszczone w poszczególnych częściach.

Program zawiera wszystkie treści obowiązujące w nauczaniu dwóch wymienionych modułów przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” na poziomie gimnazjum, a także kilka tematów, które nie zostały wyszczególnione w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

W programie dla klasy I zostały ujęte następujące treści, zawarte w założeniach programowych MEN (Dz. U. nr 14, poz. 129 z 1999 r.):

- a) z zakresu modułu „wychowanie obywatelskie”:
 - Człowiek – istota społeczna.
 - Grupa i więzi społeczne.
 - Naród, tożsamość narodowa.
 - Samorządy terytorialne a władza centralna (w formie wprowadzenia przedstawiono podział administracyjny kraju).
 - Niezbywalny charakter praw człowieka, ich katalog.
 - Życie szkoły – samorządność, procedury demokratyczne, regulacje prawne.
- b) z zakresu modułu „wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”:
 - Gospodarstwo domowe – zarządzanie własnymi pieniędzmi.
 - Najważniejsze zasady racjonalnego gospodarowania.
 - Krótka historia pieniądza i jego najważniejsze funkcje.

Ponadto treści programowe poszerzono o wiedzę z zakresu samopoznania i budowania dobrych **relacji z innymi ludźmi**. Mimo że są to treści pozaprogramowe, to jednak dzięki nim uczniom będzie łatwiej zrealizować programowe osiągnięcia i cele:

- Przyjęcie integralnej wizji osoby ludzkiej.
- Wybór i urzeczywistnianie wartości służących osobowemu rozwojowi.

- Rozwiązywanie problemów i pokonywanie trudności okresu dorastania.
- Rozznawanie, analizowanie i wyrażanie uczuć.
- Kierowanie własnym rozwojem; podejmowanie wysiłku samowychowawczego.
- Wyrażanie szacunku dla siebie oraz innych ludzi, ich wysiłku i pracy.
- Zdolność uczniów do trafnego rozpoznawania swoich predyspozycji, kwalifikacji i realnych możliwości (...).

W programie dla klasy II zostały ujęte następujące treści, zawarte w założeniach programowych MEN:

- a) z zakresu modułu „wychowanie obywatelskie”:
 - (...) Państwo.
 - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (ustrój polityczny i instytucje RP, prawa i obowiązki obywatela).
 - Samorządy terytorialne a władza centralna.
 - Ustrój, zadania, instytucje, struktura władzy samorządów terytorialnych.
 - Służba cywilna.
 - Przykłady procedur obowiązujących w załatwianiu spraw w urzędzie gminnym.
 - Kultura polityczna i formy życia publicznego, świadomość obywatelska, cnoty obywatelskie, stowarzyszenia, partie polityczne (...).
 - Etyka w życiu publicznym.
- b) z zakresu modułu „wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”:
 - Elementarne pojęcia ekonomiczne z zakresu gospodarki rynkowej.

Treści programowe w klasie II poszerzono o następujące tematy:

- Mój styl życia.
- Jak wpływają na nas reklamy.
- Subkultury młodzieżowe.
- Związki wyznaniowe w Polsce.
- Sekty jako zagrożenie.
- Mass media jako czwarta władza.

W programie dla III klasy zostały ujęte następujące treści, zawarte w założeniach programowych MEN:

- a) z zakresu modułu „wychowanie obywatelskie”
 - Monarchie konstytucyjne i republiki we współczesnej Europie.

- Obywatel a władza publiczna w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych.
- Niezwykły charakter praw człowieka, ich katalog i systemy ochrony.

b) z zakresu modułu „wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”:

- Elementarne pojęcia ekonomiczne z zakresu gospodarki rynkowej.
- Przedsiębiorca i przedsiębiorczość (małe firmy, potrzebne umiejętności, zasady prawne, źródła informacji).
- Orientacja zawodowa (lokalny i ponadlokalny rynek pracy).
- Odkrywanie i rozwijanie indywidualnych kwalifikacji zawodowych, podejmowanie decyzji zawodowych. Rodzaje zawodów i umiejętności zawodowych.
- Przykłady procedur obowiązujących w ubieganiu się o pracę lub rozpoczynaniu działalności gospodarczej.
- Wybór zawodu. System poradnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego.
- Mobilność zawodowa jako zjawisko cywilizacyjne. Rynek pracy. Problem bezrobocia: przyczyny, skutki, sposoby rozwiązywania.
- Ubieganie się o pracę – list motywacyjny, życiorys zawodowy (CV), kwestionariusz osobowy, rozmowa kwalifikacyjna, cechy dobrego pracownika.
- Człowiek w gospodarce. Praca zespołowa. Wybrane zagadnienia z etyki życia gospodarczego.
- Przekształcenia ustroju gospodarczego w Polsce po 1989 r.

Treści programowe w klasie III poszerzono o następujące tematy:

- Stereotypy a nietolerancja.
- Produkt krajowy brutto (PKB).

IV. MATERIAŁ NAUCZANIA ORAZ CELE EDUKACYJNE

Proponowany materiał nauczania został rozłożony na kolejne godziny lekcyjne w ciągu trzech lat nauki w gimnazjum. Autorzy sugerują nauczanie treści według wskazanej przez nich kolejności, która została tak zaplanowana, aby uczniowie stopniowo zapoznawali się z coraz trudniejszymi i bardziej skomplikowanymi zagadnieniami oraz by treści te były w pewnym stopniu skorelowane z nauczaniem innych przedmiotów gimnazjalnych, tworząc w ten sposób blokową formę nauczania.

Klasa I gimnazjum

Część I. Nowa klasa – nowe wyzwania

1. Rozmowa – podstawą dobrych relacji z ludźmi.
2. Umiejętność publicznych wystąpień oraz poznawania nowych ludzi.
3. Umiejętność odróżniania poglądów i opinii od faktów.
4. Umiejętność wyrażania własnego zdania i negocjacji.
5. Burza mózgów.

Część II. Jak mogę uczestniczyć w życiu szkoły

Część III. Kim jestem, czyli moja tożsamość

1. Mój autoportret.
2. Potrzeby i najważniejsze dla mnie wartości.
3. Umiejętność radzenia sobie ze swoją złością.

Część IV. Moje najbliższe otoczenie

1. Zbiorowość ludzi a grupa społeczna.
2. Rola społeczna.
3. Rodzaje grup społecznych.
4. Moja rodzina.
5. Prawa i obowiązki dziecka.
6. Moja klasa.
7. Grupy rówieśnicze poza moją klasą.

Część V. Co wiem o społeczeństwie

1. Gdzie mieszkam.
2. Społeczeństwo i hierarchia społeczna.
3. Żyjemy w społeczeństwie multimedialnym.
4. Mój związek z narodem.
5. Mniejszości narodowe w Polsce oraz Polonia.
6. Czym jest patriotyzm.

Część VI. Mój udział w życiu gospodarczym

1. Po co ludziom pieniądze.
2. Gospodarstwo domowe jako podmiot gospodarczy.
3. Ekonomia w moim domu.

Część I. Nowa klasa – nowe wyzwania

W wyniku reformy oświaty uczniowie po sześciu latach kształcenia w szkole podstawowej rozpoczynają nowy etap swojej edukacji. W nowej klasie zazwyczaj nie znają wielu kolegów i koleżanek. Dlatego też cykl zajęć rozpoczyna się od części pt. „Nowa klasa – nowe wyzwania”.

Celem tej części programu jest uświadomienie uczniom, jak ważne jest opanowanie następujących umiejętności:

- prowadzenia rozmowy,
- przygotowywania publicznych wystąpień i występowania na forum publicznym,
- nawiązywania kontaktów z nieznanymi osobami,
- budowania własnej opinii na jakiś temat, popartej faktami i w konfrontacji z cudzymi poglądami,
- artykułowania własnego zdania,
- prowadzenia negocjacji,
- rozwiązywania problemów.

Program zwraca uwagę uczniów na umiejętności, które ułatwią im wzajemne poznanie się i zintegrowanie w klasie, czyli szybsze zaadaptowanie się w nowej sytuacji w ich życiu. Do każdego tematu lekcyjnego przeprowadzane będą ćwiczenia wykorzystujące te umiejętności. Oznacza to, że zapoznanie się z nimi jest punktem wyjścia do przeprowadzania ćwiczeń dotyczących kolejnych lekcji. Umiejętności te będą kształtowane w ciągu całego cyklu lekcji.

Część II. Jak mogę uczestniczyć w życiu szkoły

Część II stanowi tylko jeden rozdział. Ma on na celu:

- poznanie przez uczniów struktury szkoły jako instytucji,
- uświadomienie uczniom ich praw i obowiązków jako uczniów,
- ukazanie im możliwości uczestniczenia w życiu szkoły,
- wpływanie na proces ich identyfikacji ze szkołą (aby myśleli o szkole, do której uczęszczają, jako o „swojej szkole”).

Treści zawarte w tym rozdziale odnoszą się do problematyki życia społecznego, która została obszerniej przedstawiona w części IV programu do I klasy. Autorom chodziło o jak najwcześniejsze przekazanie uczniom wiedzy o życiu szkolnym, którą będą mogli zastosować w praktyce i uczynić częścią własnego doświadczenia szkolnego.

Część III. Kim jestem, czyli moja tożsamość

Po próbie odnalezienia się w nowej klasie (czego dotyczy część I) oraz w szkole (część II), uczniowie – dzięki treściom części III programu do I klasy – mają możliwość „uczenia się samych siebie”, rozpoznawania swych zdolności i wad, autorefleksji, samoświadomości (zrozumiawszy uprzednio, co to są wartości, osobowość itd.). Dzięki części I uczniowie zaznajomili się z umiejętnościami, które można porównać do narzędzi, natomiast dzięki części III uczą się świadomego posługiwania się tymi narzędziami nie tylko w relacjach interpersonalnych, lecz także w stanach intrapersonalnych.

Celem tej części jest uświadomienie młodemu człowiekowi:

- czym są wartości (subiektywne i obiektywne, ogólnoludzkie), jaka jest ich hierarchia oraz jakie są źródła wartości,
- jego systemu wartości,
- jego zalet i wad,
- kulturowego wymiaru jego osobowości,
- kim jest człowiek jako istota społeczna,
- w jakim stopniu można i należy kierować swoim życiem.

Część IV. Moje najbliższe otoczenie

Po lepszym poznaniu siebie samego i zrozumieniu własnego postępowania w części IV programu do klasy I uczeń poznaje mechanizmy życia zbiorowego, istotne dla zrozumienia zachowania grup ludzi z jego najbliższego otoczenia (rodziny, własnej klasy i nieformalnych grup rówieśniczych).

Celem części IV jest uzmysłowienie uczniom:

- dlaczego ludzie tworzą grupy,
- jakie więzi łączą członków różnych grup,
- że każdy z nich pełni wiele ról społecznych i jakie może to wywoływać konflikty,
- jakie są rodzaje grup społecznych,
- kim jest człowiek jako istota społeczna (rozwińcie zagadnienia częściowo omówionego w części III),
- czym jest rodzina,
- jakie są podstawowe funkcje rodziny,
- czego – zgodnie z prawem – mogą wymagać od najbliższego otoczenia, a otoczenie od nich,
- więzi łączących ich z własną klasą,
- więzi łączących ich z nieformalnymi grupami rówieśniczymi (w klasie i poza klasą).

Część V. Co wiem o społeczeństwie

Kolejnym etapem prezentacji wiedzy społecznej jest nakreślenie szerszego kontekstu życia społecznego, w którym uczeń uczestniczy.

Uczniowie, po zaznajomieniu się z treścią części V programu do klasy I, powinni zdawać sobie sprawę z:

- więzi łączących ich ze społecznościami o coraz większej skali (od lokalnej do światowej),
- zróżnicowania społeczeństwa (hierarchii społecznej),
- korzyści i zagrożeń związanych z korzystaniem z mediów,
- specyfiki narodu polskiego,
- istnienia mniejszości narodowych w Polsce i ich praw,
- więzi łączących przedstawicieli Polonii z narodem polskim i państwem polskim,
- tego, że mają obowiązki wobec ojczyzny, przede wszystkim powinni dbać o jej dobre imię (m.in. poprzez właściwe zachowanie podczas szkolnych i państwowych uroczystości, podczas których słucha się hymnu państwowego lub go śpiewa, oraz wszędzie tam, gdzie znajduje się godło, oraz poprzez osiąganie jak najlepszych wyników nauce, by w przyszłości pracować dla ojczyzny) i bronić jej w razie potrzeby, w miarę swoich możliwości,
- różnicy między patriotyzmem a nacjonalizmem i szowinizmem.

Część VI. Mój udział w życiu gospodarczym kraju

Ta część programu zawiera wyłącznie treści należące do modułu „wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”. Autorzy programu zakładają, iż uczniowie I klasy gimnazjum są na tyle młodzi, że jeszcze nie angażują się i nie interesują szczególnie życiem ekonomicznym. Dlatego zaprezentowane im wiadomości dotyczą paru elementarnych zagadnień z zakresu ekonomii.

Celem części VI jest przybliżenie uczniom następującej problematyki:

- po co potrzebne są ludziom pieniądze,
- jakie są funkcje pieniędzy,
- jakie jest znaczenie gospodarstwa domowego dla życia gospodarczego kraju,
- czym jest nadmierna konsumpcja,
- na czym polega ekonomiczne gospodarowanie budżetem domowym.

Klasa II gimnazjum

Część I. Kształtować siebie w okresie dojrzewania

1. Mój styl życia.
2. Jak wpływa na nas reklama.
3. Rola autorytetu w życiu człowieka.
4. Subkultury młodzieżowe.

Część II. System polityczny państwa polskiego

1. Po co ludziom państwo?
2. Budżet państwa.
3. System pieniężno-bankowy Rzeczypospolitej Polskiej.
4. Źródła prawa w Rzeczypospolitej.
5. Organy ustawodawcze – Sejm RP i Senat RP.
6. Władza wykonawcza – Prezydent RP.
7. Organ władzy wykonawczej – Rada Ministrów.
8. Służba cywilna.
9. Władza sądownicza.
10. Organy ochrony prawa i kontroli władzy w RP.

Część III. Samorządna Rzeczpospolita

1. Władza centralna a samorządy terytorialne.
2. Samorząd gminny.
3. Samorząd powiatowy.
4. Samorząd wojewódzki.

Część IV. Wybrane zagadnienia życia publicznego

1. Partie polityczne.
2. Organizacje pozarządowe.
3. Związki wyznaniowe w Polsce.
4. Sekty jako zagrożenie.
5. Mass media jako czwarta władza.
6. Zasady etycznego postępowania w życiu publicznym.

Część I. Kształtować siebie w okresie dojrzewania

W okresie dojrzewania u młodych ludzi wzrasta dążenie do samodzielności, chęć określenia własnej autonomii. Nastolatki wypracowują sobie, niejednokrotnie w burzliwy sposób, własny styl życia. Jaki ten styl jest i będzie – nie zależy wyłącznie od samej jednostki. Człowiek żyje w określonym społeczeństwie i czasie, które wpływają na jego osobowość. Celem tej części programu jest zwrócenie uwagi nastoletnich uczniów na niektóre, niżej wymienione istotne czynniki, które mogą na nich oddziaływać pozytywnie lub negatywnie:

- wpływ sposobu spędzania wolnego czasu na osobowość człowieka,
- rodzaje stylów życia,
- metody oddziaływania na ludzi stosowane w reklamach (m.in. odwoływanie się do stylu życia określonej grupy odbiorców),
- osoby znaczące, autorytety w socjalizacji jednostki w kolejnych okresach jej życia,

- zjawisko subkultur młodzieżowych jako przejaw konfliktu pokoleń, konfliktu stylów życia oraz w kontekście kształtowania własnej autonomii i poszukiwania autorytetów,
- dobre i złe strony subkultur młodzieżowych.

Część II. System polityczny państwa polskiego

Ta część ma za zadanie przybliżenie uczniom podstawowych faktów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego jako systemu politycznego i gospodarczego. Jej celem ogólnym, tak jak i kolejnych części programu, jest ułatwienie uczniom wzięcia w przyszłości aktywnego udziału w życiu publicznym. Szczegółowe cele edukacyjne są następujące:

- zrozumienie przez uczniów istoty państwa i jego funkcji,
- zrozumienie, czym jest obywatelstwo (w odróżnieniu od narodowości) i jakie są sposoby jego nabywania,
- przekazanie wiadomości o źródłach tworzenia budżetu państwa polskiego, czyli o systemie podatkowym,
- zapoznanie uczniów z systemem pieniężnym w Polsce i jego zmianami zachodzącymi w wyniku inflacji, dewaluacji, denominacji, zapoznanie z funkcjonowaniem NBP i innych banków,
- zrozumienie istoty prawa (jakie ma źródła i dlaczego prawa należy przestrzegać),
- poznanie Konstytucji RP jako zasadniczej podstawy prawnej regulującej życie mieszkańców Polski (przedstawienie genezy tego dokumentu, jego struktury, najważniejszych praw i obowiązków obywateli),
- poznanie przez uczniów celów i zadań służby cywilnej, jej struktury i obowiązków jej pracowników – urzędników,
- poznanie i zrozumienie podstawowych kompetencji władzy ustawodawczej i wykonawczej (ponadto przedstawienie sposobu wyboru przez obywateli członków sejmiku i senatu, prezydenta, tworzenie koalicji parlamentarnej, wyłanianie rządu przez parlament, tryb wnoszenia i uchwalania ustaw),
- poznanie i zrozumienie podstawowych kompetencji władzy sądowniczej (poprzez ukazanie struktury sądownictwa w Polsce: Naczelnego Sądu Administracyjnego, Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów szczególnych, oraz rodzaju spraw, którymi zajmują się ww. sądy).

Część III. Samorządna Rzeczpospolita

Reforma samorządowa w Polsce przeprowadzona w ostatnich latach zmienia oblicze naszego państwa z silnie scentralizowanego, dysponującego szerokimi kompetencjami decyzyjnymi i finansami, na rzecz państwa, w którego strukturze coraz szersze kompetencje (i bardziej samodzielne budżety) mają samorządy gminne, powiatowe i wojewódzkie. W klasie I gimnazjum

ukazano tylko nowy podział administracyjno-terytorialny Polski po 1.01.1999 r. oraz zdefiniowano pojęcie gminy i powiatu. W klasie II pogłębiono tę problematykę. Ta część ma na celu poznanie i zrozumienie przez uczniów:

- relacji władzy państwowej do władz samorządowych (zasada pomocniczości, decentralizacji, unitarnego charakteru państwa),
- samorządności jako cechy państwa demokratycznego,
- trybu wyborów przedstawicieli społeczności lokalnych i regionalnych do władz samorządowych i długości trwania ich kadencji,
- struktury władz samorządowych,
- kompetencji władz gminy, powiatu i województwa,
- źródeł budżetów samorządów lokalnych i sposobów rozporządzania przez nie własnymi finansami,
- sposobów wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych (referendum, petycja, pikiet, wiec itp.).

Część IV. Wybrane zagadnienia życia publicznego

Ta część programu ma na celu poznanie przez uczniów niektórych zorganizowanych form życia publicznego oraz wymaganych w nim podstawowych zasad etycznego postępowania. Szczegółowe cele edukacyjne tej części są następujące:

- uświadomienie uczniom roli partii politycznych we współczesnych społeczeństwach, różnic ideologicznych między nimi i przybliżenie ich form organizacyjnych,
- przybliżenie znaczenia i funkcji organizacji społecznych, którymi są fundacje, stowarzyszenia i związki,
- poznanie relacji pomiędzy państwem a różnymi wyznaniem religijnymi, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia Kościoła katolickiego w Polsce,
- uświadomienie uczniom wartości tolerancji religijnej,
- uświadomienie nastolatkom różnic między wyznaniem religijnym a sektą, z podkreśleniem niebezpieczeństw związanych z uczestnictwem w życiu sekty,
- uświadomienie uczniom znaczenia opinii publicznej i wpływu mass mediów na działalność władz oraz kształt życia publicznego w państwach demokratycznych,
- zrozumienie przez uczniów, co to znaczy być świadomym obywatelem,
- wskazanie im, na jakich cnotach obywatelskich powinni się wzorować (odpowiedzialność, aktywność, tolerancja, patriotyzm),
- uzmysłowienie im potrzeby przestrzegania kultury politycznej (m.in. odpowiedniego stylu wypowiedzi) przez wszystkich – od zwykłych obywateli do przedstawicieli władz.

Część I. Obywatel i jego prawa w różnych systemach politycznych

1. Podstawowe typy współczesnych systemów politycznych:
 - a) republika i monarchia,
 - b) demokracja,
 - c) totalitaryzm i autorytaryzm.
2. Polska socjalistyczna a Polska demokratyczna.
3. Prawa człowieka.
4. Stereotypy a nietolerancja.
5. System ochrony praw człowieka w Polsce.
6. Udział Polski w organizacjach międzynarodowych.
7. Unia Europejska.

Część II. Przemiany gospodarcze w Polsce

1. Zasadnicze cechy systemu gospodarczego Polski socjalistycznej.
2. Podstawy systemu gospodarki wolnorynkowej.
3. Produkt krajowy brutto (PKB).
4. Ożywienie gospodarcze i kryzys.
5. Problem bezrobocia.
6. Związki zawodowe.

Część III. Moja przyszła praca zawodowa

1. Świat pracy.
2. Typy zawodów i związane z nimi umiejętności zawodowe.
3. Mobilność zawodowa i ustawiczne kształcenie.
4. Lokalny i ponadlokalny rynek pracy (oraz system poradnictwa zawodowego).
5. Rodzaje przedsiębiorstw.
6. Zakładanie firmy.
7. Umiejętności przedsiębiorcy.
8. Przykłady procedur obowiązujących przy ubieganiu się o pracę.
9. Wybrane zagadnienia z etyki życia gospodarczego (m.in. problem: zawód a kariera).

Część I. Obywatel i jego prawa w różnych systemach politycznych

Zasadniczym celem tego bloku tematycznego jest przekazanie uczniom wiedzy umożliwiającej im ocenę relacji między władzą publiczną a obywatelami w różnych systemach politycznych. Będzie to możliwe poprzez osiągnięcie celów szczegółowych:

- poznanie przez uczniów treści pojęć „monarchia” i „republika” oraz przykładów państw będących monarchiami i republikami,

- rozpoznawanie przez nich podstawowych reguł i procedur demokratycznych,
- zrozumienie, jakie jest miejsce jednostki w systemie demokratycznym, totalitarnym i autorytarnym,
- poznanie zasadniczych cech politycznego systemu Polski z lat 1948–1989 i zrozumienie ich w kontekście poznanych systemów politycznych,
- poznanie podstawowych aktów prawnych, gwarantujących prawa człowieka (Powszechna deklaracja praw człowieka, Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, Deklaracja praw dziecka, konwencja o prawach dziecka, konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet),
- poznanie istoty stereotypu i konsekwencji stereotypowego myślenia w odniesieniu do ras ludzkich, grup etnicznych, roli kobiety i mężczyzny,
- uzmysłowienie sobie problemu łamania praw człowieka we współczesnym świecie,
- poznanie najważniejszych polskich instytucji działających na rzecz ochrony praw obywateli naszego kraju (Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, sądy i Naczelny Sąd Administracyjny, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, rzecznik praw obywatelskich, rzecznik praw dziecka, rzecznik praw ucznia),
- poznanie międzynarodowych organizacji działających na rzecz ogólnoludzkiego bezpieczeństwa i na rzecz integracji państw świata (Komitet Helsiński, Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Amnesty International, Green Peace, Międzynarodowa Organizacja Pracy, UNESCO, UNICEF, OBWE, ONZ, Rada Europy, ze szczególnym zwróceniem uwagi na Unię Europejską).

Część II. Przemiany gospodarcze w Polsce

Ogólnym celem tej części jest ułatwienie uczniom zrozumienia zjawisk i zmian gospodarczych zachodzących w Polsce, a dzięki temu danie im możliwości świadomego i aktywnego uczestniczenia w życiu gospodarczym. Cele szczegółowe zawierają się w poznaniu i zrozumieniu przez uczniów następujących zagadnień:

- najistotniejszych cech systemu gospodarczego panującego w Polsce w latach 1945–1989,
- podstaw gospodarki wolnorynkowej na przykładzie przemian gospodarczych zachodzących w naszym kraju od roku 1989 (poprzez poznanie pojęć: konsument, towary, usługi i kapitały, rynek papierów wartościowych, wolna konkurencja, gospodarka produkcyjna i usługowa),
- pojęcia „produkt krajowy brutto” oraz wielkości PKB w Polsce na tle innych krajów świata,

- mechanizmów powstawania kryzysu i ożywienia gospodarczego oraz ich skutków społecznych i indywidualnych (poprzez ukazanie związku podaży i popytu z ożywieniem lub kryzysem gospodarczym, wyjaśnienie pojęć: „inflacja”, „deflacja”, „dewaluacja”),
- przyczyn bezrobocia i jego społecznych skutków oraz form jego zwalczania, form instytucjonalnej opieki nad bezrobotnymi,
- podstawowych zadań związków zawodowych, form walki o prawa pracowników (negocjacje, demonstracje, strajk) oraz dobrych i złych stron istnienia silnych związków zawodowych,
- wielości związków zawodowych w Polsce.

Część III. Moja przyszła praca zawodowa

Głównym celem edukacyjnym tego bloku tematycznego jest przygotowanie uczniów ostatniej klasy gimnazjum do odnalezienia własnego miejsca w warunkach zmiennego rynku pracy gospodarki rynkowej. Cele szczegółowe:

- zapoznanie uczniów z cechami pracy, takimi jak: cele pracy, stanowisko pracy, czas pracy dobowy i tygodniowy, praca sezonowa, urlop,
- wyjaśnienie pojęć: „zawód” i „wykształcenie” oraz przedstawienie katalogu typów zawodów,
- uświadomienie im zmian zachodzących współcześnie na rynku pracy, takich jak zwiększony w nim udział kobiet, nowe technologie i związane z nimi nowe zawody, zmiany prawne, zwiększanie się udziału gospodarki usługowej kosztem gospodarki produkcyjnej, fluktuacje ożywienia gospodarczego i kryzysu,
- uświadomienie uczniom specyfiki lokalnego rynku pracy, znajdujących się w najbliższej okolicy zakładów pracy i zapotrzebowania na określone zawody i ludzi z określonym wykształceniem,
- ukazanie im możliwości szukania zatrudnienia poza miejscem zamieszkania, a nawet poza granicami kraju w kontekście światowej globalizacji i integracji,
- poznanie przez uczniów możliwych dróg edukacyjnych po ukończeniu gimnazjum, sposobów uzyskiwania informacji z zakresu poradnictwa zawodowego i ich źródeł (lokalne urzędy pracy, poradnie pedagogiczne, centra informacji zawodowej, informatory, książki, czasopisma),
- poznanie przez uczniów rodzajów przedsiębiorstw typowych dla gospodarki rynkowej (m.in. firmy jednoosobowe, firmy rodzinne lub spółka cywilna, spółka z o.o., spółka akcyjna),
- poznanie przez uczniów warunków sprzyjających rozpoczynaniu własnej działalności gospodarczej, procedur obowiązujących przy jej rejestracji oraz pomocnych w tym źródeł informacji,
- uświadomienie uczniom, jakie predyspozycje osobowościowe powinna mieć osoba prowadząca własną firmę,

- zapoznanie uczniów z typowymi procedurami obowiązującymi w ubieganiu się o pracę, takimi jak list motywacyjny, CV, kwestionariusz osobowy, rozmowa kwalifikacyjna,
- uświadomienie uczniom konieczności stosowania zasad etycznych w życiu gospodarczym, przedstawienie im katalogu takich zasad oraz najczęściej występujących sposobów ich łamania (korupcja, fałszowanie jakości produktów i usług, nieuczciwa konkurencja, działalność mafijna),
- kształtowanie u uczniów umiejętności odróżnienia zawodu od kariery i uświadomienie im, że starając się dobrze wykonywać swój zawód lub zrobić karierę, powinni uwzględnić wszystkie dotychczas uzyskane informacje o życiu gospodarczym.

V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

Rozmowa nauczająca

Stosowana na początku godziny lekcyjnej jako wprowadzenie do tematyki zajęć. Istotną rolę odgrywa tutaj nauczyciel:

- akcentując najistotniejsze zagadnienia z przeczytanego tekstu (hasłowo wymienione na końcu każdego tematu w formie wykazu zagadnień, które uczeń powinien umieć wyjaśnić),
- sprawdzając stopień zapoznania się uczniów z tekstem i jego zrozumienie.

Rozmowa nauczająca powinna poprzedzać przeprowadzanie ćwiczeń w grupach.

Burza mózgów

Dokładny opis przebiegu „burzy mózgów” został przedstawiony w rozdziale 5 w części I podręcznika. Dzięki tej metodzie młodzież może rozwijać swoją pomysłowość i oryginalność. Przeprowadzaniu „burzy mózgów” towarzyszy zazwyczaj humor, niekiedy absurdalny, ale dzięki temu oczyszczający, uwalniający od stresów.

Głównym celem zaznajomienia uczniów z tą metodą pracy jest nauczanie ich zasad dyskusji w grupie, takich jak:

- kiedy jedna osoba mówi, pozostałe jej słuchają,
- nie należy źle oceniać osoby wypowiadającej się,
- jedna osoba nie powinna mówić zbyt długo, żeby wystarczyło czasu na wypowiedzi innych,
- należy uzasadniać swoje zdanie, własne opinie.

Ćwiczenie polegające na przeprowadzeniu w klasie „burzy mózgów” jest warsztatem przygotowującym uczniów do owocnej dyskusji.

Dyskusja

Niemal wszystkie ćwiczenia zamieszczone w podręcznikach dla klas I–III napisanych na podstawie niniejszego programu zostały oparte na tej metodzie.

W części ćwiczeń dyskusja prowadzona jest otwarcie na forum klasy. Każdy uczeń ma prawo zabrać głos, pamiętając o zasadach dobrej rozmowy i zasadach „burzy mózgów”.

W takiej sytuacji zadaniem nauczyciela jest przypilnowanie:

- kulturalnego przebiegu dyskusji,
- przestrzegania przez uczniów wyżej wymienionych zasad,
- rozmawiania przez nich na zadany temat.

Nauczyciel również może brać udział w dyskusji i wypowiadać swoje

opinie. Opinie nauczyciela mogą być czasami kontrowersyjne, by w ten sposób zaktywizować uczniów do udziału w dyskusji. Szczególnej aktywizacji wymagają uczniowie, którzy zazwyczaj nie zabierają głosu publicznie, w klasie. Wówczas wskazane jest, żeby nauczyciel zwracał się bezpośrednio do tych osób, pytając, co sądzą na dyskutowany temat.

Na zakończenie dyskusji nauczyciel powinien przedstawić zasadnicze wnioski z dyskusji (w wielu ćwiczeniach poglądy uczniów będą zapisywane na tablicy, co ułatwi nauczycielowi dokonanie podsumowania).

W pozostałej części ćwiczeń dyskusja prowadzona jest tylko między uczniami w „zamkniętych” grupach, wyodrębnionych w klasie.

W takiej sytuacji nauczyciel pozostawia uczniom większą swobodę i nie zabiera głosu w dyskusji. Pozostaje mu tylko przypilnowanie kulturalnego przebiegu dyskusji oraz dyskretne przysłuchiwanie się dyskusjom toczonym w każdej z grup, aby stwierdzić, czy nie jest konieczna jego pomoc w zainicjowaniu dyskusji.

Podsumowanie efektów dyskusji należy do zadań nauczyciela. Nie znaczy to, że nie może on powierzyć tego zadania przedstawicielom grup uczniów, jeżeli uważa, że podołają temu i że nie będzie to dla nich nadmiernie stresujące.

Drama

Jak wskazuje sama nazwa metody, drama ma związek z teatrem, z aktorstwem. Jednakże – w odróżnieniu od aktorstwa – jej głównym celem nie jest jak najdoskonalsze zagranie roli, lecz wczucie się w emocje, motywy, poglądy i zachowania osób, których role są odgrywane. Jest to uczenie się przez doświadczanie stanów psychofizycznych innych osób, np. rodziców, ludzi w określonym wieku, w określonych sytuacjach. Można się też wczuć nie tylko w ludzi, lecz i np. w drzewo, żabkę, ławkę szkolną.

Dzięki dramie rozwija się u „aktorów”:

- empatia,
- tolerancja,
- pomysłowość,
- znajomość i opanowanie motoryki własnego ciała,
- umiejętność rozróżniania stanów emocjonalnych i ich okazywania lub ukrywania, znajomość różnych ról społecznych.

Symulacja społeczna

Ta metoda polega na zdobywaniu wiedzy w sposób praktyczny w warunkach zbliżonych do rzeczywistych. Warunki te są odtwarzane w sytuacji szkolnej. W symulacji społecznej dba się o odtworzenie jakiegoś fragmentu rzeczywistości społecznej, co odróżnia ją od dramy, w której można kreować własną, wewnętrzną rzeczywistość. Przedmiotem symulacji mogą być

zdarzenia ważne dla życia jednostki, społeczeństwa, kraju, np. przebieg demokratycznych wyborów, rozmowa kwalifikacyjna w sprawie pracy.

Praca z tekstem

Podstawowym tekstem, z którym pracują uczniowie, jest tekst podręcznika. Pracę tę ułatwia im zamieszczony na końcu każdego tematu wykaz zagadnień, które uczący się powinien umieć wyjaśnić po jego przeczytaniu. W zrozumieniu treści pomaga im nauczyciel w trakcie rozmowy nauczającej.

W jednym z ćwiczeń proponowanych przez nas w podręczniku do klasy I wykorzystuje się pracę z tekstem regulaminu szkolnego. Wskazane jest, żeby uczniowie mieli na tej lekcji co najmniej 2 egzemplarze regulaminu dla klasy. Powinni zobaczyć, z jakich części tematycznych się składa regulamin i następnie skupić się na prawach i obowiązkach ucznia. Uczniowie powinni się podzielić na tyle grup, ile będzie egzemplarzy regulaminu, tak żeby każdy mógł go przejrzeć i ocenić, które z praw ucznia mu się szczególnie podobają, a które z obowiązków wydają mu się najtrudniejsze do wypełnienia.

Jeżeli egzemplarzy będzie zbyt mało, to proponujemy, żeby każdy uczeń po kolei przeczytał jeden punkt (z zakresu praw ucznia, a następnie jego obowiązków). Uczniowie, słuchając, będą sobie zapisywać na kartce numer wybranego prawa lub praw. Po przeczytaniu wszystkich punktów, każdy może podać swoje „typy”, które zostaną zapisane na tablicy. Następnie tę samą procedurę można zastosować do wskazania obowiązków.

Praca z tekstem jest zasadniczą metodą pracy ucznia z zeszytem ćwiczeń, dostosowanym do podręcznika. Ćwiczenia te uczniowie wykonują w domu, indywidualnie. Celem ćwiczeń pisemnych jest:

- utrwalenie w pamięci ucznia najważniejszych treści zawartych w każdym temacie,
- pomoc w ich zrozumieniu.

VI. ZAKŁADANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Klasa I gimnazjum

■ CZĘŚĆ I. Nowa klasa – nowe wyzwania

1. Rozmowa – podstawą dobrych relacji z ludźmi

Uczeń powinien pamiętać:

- jakie są elementy składowe rozmowy,
- pojęcie: „język werbalny”,
- pojęcie: „język niewerbalny”,
- jaki jest procentowy udział w rozmowie języka niewerbalnego i werbalnego,
- cechy dobrej rozmowy.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić wpływ rozmowy na relacje między ludźmi,
- zwracać uwagę na komunikaty niewerbalne,
- upewniać się, czy właściwie zrozumiał rozmówcę,
- prowadzić rozmowę w sposób zrozumiały i kulturalny.

2. Umiejętność publicznych wystąpień oraz poznawania nowych ludzi

Uczeń powinien pamiętać, że:

- rozmawiania z ludźmi można się nauczyć,
- podejmując próbę rozpoczęcia rozmowy, człowiek ma 50% szans na zawarciu ciekawej znajomości, a gdy unika tego trudu, jego szanse maleją do zera,
- większość ludzi boi się podobnych trudności przy zawieraniu znajomości i dlatego zachowuje dystans,
- występowania na forum publicznym można się nauczyć.

Uczeń powinien umieć:

- zdawać sobie sprawę z tego, w jaki sposób usprawiedliwia swoje unikanie rozmowy,
- podjąć próbę rozmowy z przypadkową osobą,
- przygotować się do wystąpienia na forum publicznym,
- wystąpić na forum publicznym.

3. Umiejętność odróżniania opinii i poglądów od faktów

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „fakt”,
- pojęcia „pogląd”, „opinia”,
- cechy różniące fakt od poglądu, opinii.

Uczeń powinien umieć:

- korzystać z różnych źródeł informacji,
- podać źródło, z którego zaczerpnął określony fakt,
- odróżnić fakt od opinii,
- uzasadnić znaczenie odróżniania faktów od opinii,
- uzasadnić swoje opinie.

4. Umiejętność wyrażania własnego zdania i negocjacji

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „kompromis”,
- pojęcie „negocjacja”,
- zasady dobrych negocjacji.

Uczeń powinien umieć:

- zdać sobie sprawę z odmienności punktów widzenia różnych osób,
- prowadzić negocjacje z zachowaniem podanych zasad,
- iść na pewne ustępstwa.

5. Burza mózgów

Uczeń powinien pamiętać:

- o metodzie burzy mózgów jako jednym ze sposobów rozwiązywania problemów,
- na czym polega zasada burzy mózgów.

Uczeń powinien umieć:

- określić, co jest problemem,
- wymyślić sposoby jego rozwiązania,
- dokonać selekcji proponowanych rozwiązań,
- pójść na kompromis,
- współpracować z grupą.

■ CZĘŚĆ II. Jak mogę uczestniczyć w życiu szkoły

Uczeń powinien pamiętać:

- skład samorządu uczniowskiego i jego zadania,
- na czym polega demokratyczny sposób wyłaniania rady samorządu uczniowskiego,
- skład rady szkoły i jej zadania,
- skład rady pedagogicznej i jej zadania,
- zadania dyrektora szkoły,
- prawa i obowiązki ucznia.

Uczeń powinien umieć:

- orientować się w strukturze szkoły jako instytucji,
- świadomie wpływać na życie szkoły,
- korzystać ze swoich praw i przestrzegać obowiązków,
- identyfikować się ze swoją szkołą.

■ CZEŚĆ III. Kim jestem, czyli moja tożsamość

1. Mój autoportret

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „tożsamość”,
- podstawowe składniki, na podstawie których kształtuje się własną tożsamość (umiejętności, wygląd zewnętrzny, inteligencja, mądrość, charakter, moralność, płeć oraz środowisko geograficzne i przede wszystkim społeczne, w którym żyje człowiek),
- cechy wrodzone,
- rolę samooceny w budowaniu własnej tożsamości oraz relacji z innymi ludźmi,
- ewaluacyjny charakter samooceny.

Uczeń powinien umieć:

- rozpoznać i ocenić swoje dobre i złe strony w sferze umiejętności, relacji z innymi ludźmi, moralności, wyglądu zewnętrznego,
- świadomie kształtować swoją tożsamość, rozwijając swoje cechy pozytywne i pracując nad pozbyciem się wad,
- zdać sobie sprawę z czasochłonności trudu kształtowania samego siebie, ale i korzyści z tego płynących.

2. Potrzeby i najważniejsze dla mnie wartości

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie potrzeby,
- charakter potrzeb biologicznych,
- charakter potrzeb społecznych,
- rodzaje potrzeb biologicznych: fizjologiczne, bezpieczeństwa, agresywności, seksualne, instynkt poznawczy,
- rodzaje potrzeb społecznych: przynależności i miłości, twórczości, autonomii, prestiżu, rozumienia,
- pojęcie wartości i hierarchii wartości.

Uczeń powinien umieć:

- podać zasadnicze różnice między potrzebami biologicznymi i społecznymi,

- scharakteryzować pięć poznanych rodzajów potrzeb biologicznych,
- scharakteryzować pięć poznanych rodzajów potrzeb społecznych,
- dążyć do panowania nad własnymi potrzebami,
- uświadomić sobie własną hierarchię wartości,
- podać źródła wartości (przede wszystkim wartości ogólnoludzkich),
- wymienić podstawowe wartości obecne w kulturze polskiej i europejskiej (m.in. na podstawie wiedzy zdobytej podczas lekcji języka polskiego i historii),
- odróżniać wartości obiektywne od subiektywnych,
- uświadomić sobie zależność hierarchii potrzeb od wyznawanej hierarchii wartości.

3. Umiejętność radzenia sobie ze swoją złością

Uczeń powinien pamiętać:

- że złość (i agresja) jest tylko jednym ze sposobów reagowania na sytuację subiektywnie postrzeganą jako problemową,
- że istnieje wiele sposobów rozładowywania złości (i agresji), które nie krzywdzą innych osób,
- że rozładowanie gniewu nie rozwiąże problemu,
- że żyjemy w społeczeństwie, w którym gani się agresję jako sposób rozwiązywania problemów,
- że do znalezienia pokojowego rozwiązania problemu uczeń może się posłużyć metodą burzy mózgów, negocjacji,
- że przemoc fizyczna jest uzasadniona jedynie w razie zagrożenia życia.

Uczeń powinien umieć:

- opanowywać swój gniew,
- rozwiązywać problemy w sposób pokojowy (np. przez negocjacje, burzę mózgów).

■ CZĘŚĆ IV. Moje najbliższe otoczenie

1. Zbiorowość ludzi a grupa społeczna

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „zbiorowość ludzi”,
- pojęcie „grupa społeczna”,
- cechy grupy społecznej.

Uczeń powinien umieć:

- porównać pojęcia: „zbiorowość” i „grupa społeczna”,
- spostrzegać działalność człowieka w kontekście jego społecznej natury,
- zrozumieć ludzką potrzebę tworzenia więzi społecznych,
- wyjaśnić, dlaczego człowiek jest nazywany istotą społeczną.

2. Rola społeczna

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „rola społeczna”,
- pojęcie „struktura grupy”,
- pojęcie „hierarchia w grupie”,
- pojęcie „konflikt ról”.

Uczeń powinien umieć:

- nazwać i opisać pełnione przez siebie role społeczne,
- nazwać i opisać role społeczne pełnione przez członków jego najbliższej rodziny,
- wykazać się dążeniem do minimalizowania konfliktowości pełnionych przez siebie ról,
- wykazać się tolerancją wobec wielości ról pełnionych przez członków jego najbliższego otoczenia.

3. Rodzaje grup społecznych

Uczeń powinien pamiętać:

- rodzaje kryteriów podziału grup: ze względu na wielkość, rodzaj więzi między członkami oraz kolejność przynależności do grupy,
- pojęcia „grupa mała i duża”,
- pojęcia „grupa nieformalna i formalna”,
- pojęcia „grupa pierwotna i wtórna”.

Uczeń powinien umieć:

- scharakteryzować poznane typy grup,
- podać przykłady poszczególnych typów grup,
- określić typ konkretnej grupy ze względu na jej wielkość, rodzaj więzi między jej członkami oraz kolejność przynależności do niej.

4. Moja rodzina

a) rodzaje rodzin

Uczeń powinien pamiętać:

- charakterystyczne cechy rodziny jako grupy społecznej,
- pojęcia „rodzina mała i duża”,
- sposoby zawierania małżeństw w Polsce (ślub cywilny, kościelny).

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić, dlaczego rodzina jest podstawową grupą społeczną,
- opisać cechy wyróżniające rodzinę spośród innych grup społecznych.

b) funkcje rodziny

Uczeń powinien pamiętać:

- podstawowe zadania pełnione przez rodzinę: funkcja prokreacyjna, opiekuńcza, ekonomiczna, wychowawcza.

Uczeń powinien umieć:

- scharakteryzować funkcję opiekuńczą,
- podać znaczenie funkcji pełnionych przez rodzinę dla dziecka, dla rodziców oraz dla społeczeństwa polskiego,
- być wrażliwym na odmienność sytuacji ekonomicznej różnych rodzin i nie oceniać ich na podstawie sytuacji materialnej.

5. Prawa i obowiązki dziecka

Uczeń powinien pamiętać:

- wybrane prawa i obowiązki rodziców i dzieci względem siebie na podstawie polskiego Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,
- prawa dziecka gwarantowane przez konwencję o prawach dziecka i Deklarację praw dziecka,
- prawa człowieka gwarantowane w Powszechnej deklaracji praw człowieka.

Uczeń powinien umieć:

- uświadomić sobie, jakie ma prawa i jakie zobowiązania jako dziecko,
- korzystać ze swoich praw w sposób nie krzywdzący innych.

6. Moja klasa

Uczeń powinien pamiętać:

- że klasa jest grupą formalną i wtórną,
- że w klasie tworzą się grupy nieformalne,
- że klasa jako grupa społeczna przechodzi etapy rozwoju.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić, dlaczego klasa jest grupą formalną,
- uzasadnić, dlaczego w klasie tworzą się grupy nieformalne,
- określić, na którym etapie rozwoju jest jego klasa,
- uświadomić sobie swoją pozycję i rolę w klasie,
- rozwijać w sobie poczucie wspólnoty z klasą i współodpowiedzialności za życie społeczności klasowej.

7. Grupy rówieśnicze poza moją klasą

Uczeń powinien pamiętać o:

- korzyściach wynikających z przynależności do grup rówieśniczych,
- zagrożeniach związanych z przynależnością do grup rówieśniczych,
- związku samooceny z uleganiem wpływom rówieśników.

Uczeń powinien umieć:

- rozpoznawać i unikać nieformalnych grup rówieśniczych stosujących przemoc,
- rozwijać swoje zainteresowania w ramach grup rówieśniczych,
- łączyć potrzebę przynależności do grupy z zachowaniem swojej osobowości, autonomii,
- uświadomić sobie swoją pozycję i rolę w grupie rówieśniczej.

■ CZĘŚĆ V. Co wiem o społeczeństwie

1. Gdzie mieszkam

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcia: „gmina”, „powiat ziemski” i „grodzki”, „województwo”,
- pojęcie: „mała ojczyzna”,
- pojęcie: „euroregion”.

Uczeń powinien umieć:

- nazwać gminę, powiat i województwo, w których mieszka,
- określić, jakiego rodzaju jest powiat, w którym mieszka,
- scharakteryzować swoją małą ojczyznę,
- uświadomić sobie przynależność do społeczności lokalnej, regionalnej, krajowej, europejskiej, światowej,
- uzasadnić sens tworzenia euroregionów.

2. Społeczeństwo i hierarchia społeczna

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „społeczeństwo”,
- pojęcia: „hierarchia społeczna” i „klasa społeczna”,
- pojęcia: „klasa wyższa”, „średnia” i „niższa”,
- pojęcie: „warstwa społeczna”.

Uczeń powinien umieć:

- scharakteryzować klasę wyższą, średnią i niższą,
- wymienić czynniki wpływające na zmianę przynależności jednostki do określonej klasy lub warstwy społecznej,
- wykazać różnicę między klasą i warstwą społeczną.

3. Żyjemy w społeczeństwie multimedialnym

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcia: „globalna wioska”, „społeczeństwo informacyjne”,
- o przeroście formy przekazu nad treścią,
- o dobrych i złych stronach przekazu medialnego.

Uczeń powinien umieć:

- krytycznie korzystać z różnorodnej oferty medialnej,
- zachować dystans do rzeczywistości medialnej i nie utożsamiać jej z realnym życiem,
- planować korzystanie z mass mediów,
- ostrożnie podchodzić do znajomości zawieranych przez mass media.

4. Mój związek z narodem

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „naród”,
- etapy powstawania narodu,
- pojęcia: „mniejszość narodowa”, „grupa etniczna”.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić kryteria, na podstawie których zbiorowość ludzi nazywana jest narodem,
- odróżnić pojęcie „naród” od pojęcia „mniejszość narodowa” i „grupa etniczna”,
- określić, do jakiego narodu należy.

5. Mniejszości narodowe w Polsce oraz Polonia

Uczeń powinien pamiętać:

- jaki jest procentowy udział mniejszości narodowych w społeczeństwie polskim,
- główne mniejszości narodowe żyjące obecnie w Polsce,
- prawa mniejszości narodowych,
- pojęcie Polonii i główne miejsca jej zamieszkiwania na świecie.

Uczeń powinien umieć:

- porównać procentowy udział mniejszości narodowych w społeczeństwie polskim współcześnie i w dwudziestoleciu międzywojennym,
- uznawać odmiennosć i prawa mniejszości narodowych w Polsce,
- umieć wyjaśnić, dlaczego powstała Polonia.

6. Czym jest patriotyzm

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „ojczyzna narodowa”,
- pojęcie „patriotyzm”,
- polskie symbole narodowe,
- pojęcia: „nacjonalizm”, „szowinizm”,
- polskie święta narodowe.

Uczeń powinien umieć:

- odróżnić patriotyzm od nacjonalizmu i od szowinizmu,
- wskazać więzi łączące go z jego ojczyzną narodową,
- wymienić możliwe sposoby wyrażania patriotyzmu (w szczególności przez nastolatków – m.in. przez dbałość o dobre imię Rzeczypospolitej, poszanowanie godła, hymnu państwowego, flagi narodowej, świąt narodowych),
- uzasadnić obowiązek obrony ojczyzny,
- uzasadnić przyczyny ustanowienia poznanych polskich świąt państwowych,
- zachowywać się odpowiednio w czasie uroczystości szkolnych i państwowych.

■ CZĘŚĆ VI. Mój udział w życiu gospodarczym

1. Po co ludziom pieniądze

Uczeń powinien pamiętać:

- historię pieniądza,
- trzy zasadnicze funkcje pieniądza.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić, co w dawnych czasach pełniło funkcje pieniądza,
- podać powody, dla których ludzie oszczędzają pieniądze,
- kształtować silną wolę i wytrwałość, aby zaoszczędzić pieniądze.

2. Gospodarstwo domowe jako podmiot gospodarczy

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję gospodarstwa domowego,
- rodzaje gospodarstw domowych,
- na czym polega problem nadmiernej konsumpcji.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić członków własnego gospodarstwa domowego,
- scharakteryzować gospodarstwa indywidualne, zbiorowe, konsumpcyjne i produkcyjno-konsumpcyjne,
- wyjaśnić sposoby wpływania gospodarstw domowych na życie gospodarcze państwa.

3. Ekonomia w moim domu

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „budżet domowy”,
- jakie są źródła dochodów osób,
- pojęcie „gospodarzenie ekonomiczne”,
- jakie są najważniejsze wydatki w budżecie domowym.

Uczeń powinien umieć:

- określić składniki budżetu domowego jego gospodarstwa domowego,
- określić podstawowe wydatki jego gospodarstwa domowego,
- kształtować w sobie postawę ekonomicznego gospodarzenia posiadanymi dobrami,
- kształtować w sobie postawę świadomego konsumenta.

Klasa II gimnazjum

■ CZĘŚĆ I. Kształtować siebie w okresie dojrzewania

1. Mój styl życia

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „styl życia”,
- o rodzajach stylów życia,
- o wpływie grupy na style życia jej członków.

Uczeń powinien umieć:

- określić własny styl życia,
- określić, jak grupy, do których należy, wpływają na jego styl życia,
- kształtować swój styl życia pod kątem najważniejszych własnych celów życiowych.

2. Jak wpływa na nas reklama

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję reklamy,
- metody oddziaływania na ludzi stosowane w reklamach,
- techniki kuszenia klienta stosowane w supermarketach.

Uczeń powinien umieć:

- bronić się przed manipulacjami stosowanymi w reklamach,
- zdystansować się od oceny innych ze względu na posiadane przez nich reklamowane przedmioty.

3. Rola autorytetu w życiu człowieka

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcia: „autorytet osobowy” i „instytucjonalny”, „autorytet pozytywny” i „negatywny”,
- znaczenie autorytetu w socjalizacji jednostki w kolejnych etapach jej życia.

Uczeń powinien umieć:

- wskazać własne autorytety w przeszłości i obecnie,
- wskazać, czego nauczył się w swoim życiu od swoich autorytetów,
- wyrazić swoje zdanie na temat kryzysu autorytetów.

4. Subkultury młodzieżowe

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „subkultura młodzieżowa”,
- rodzaje subkultur młodzieżowych,
- przyczyny przynależności do subkultury młodzieżowej.

Uczeń powinien umieć:

- rozróżnić dobre i złe strony przynależności do subkultury młodzieżowej,
- wyjaśnić związek między samooceną a stopniem ulegania subkulturze,
- wyjaśnić zjawisko subkultur młodzieżowych w kontekście realizowania potrzeb autonomii i przynależności.

■ CZĘŚĆ II. System polityczny państwa polskiego

1. Po co ludziom państwo

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „państwo”,
- funkcje państwa,
- pojęcie „obywatelstwo”,
- o relacji między państwem a społeczeństwem.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić, po co istnieją państwa,
- odróżnić pojęcie narodowości od pojęcia obywatelstwa,
- określić swój związek z państwem.

2. Budżet państwa

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „podatek”,
- rodzaje podatków w RP,
- pojęcie „deficyt budżetowy państwa”.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić potrzebę pobierania podatków,
- wyjaśnić, czym jest budżet państwa,
- rozróżnić dochód netto i dochód brutto,
- nazwać rodzaje podatków płaconych przez swoją rodzinę.

3. System pieniężno-bankowy Rzeczypospolitej Polskiej

Uczeń powinien pamiętać:

- czym jest waluta,
- pojęcia: „inflacja”, „dewaluacja” i „denominacja”,
- zasadnicze funkcje NBP,
- pojęcie „żyrant”.

Uczeń powinien umieć:

- odróżnić inflację od dewaluacji i denominacji,
- przedstawić warunki uzyskania kredytu bankowego,
- wyjaśnić skutki posiadania depozytu bankowego i porównać go ze skutkiem zaciągnięcia kredytu bankowego.

4. Źródła prawa w Rzeczypospolitej

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie konstytucji,
- genezę Konstytucji Rzeczypospolitej,
- najważniejsze prawa wynikające z Konstytucji III RP,
- ustrój RP i trójpodział władzy.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić, dlaczego Konstytucja jest aktem prawnym najwyższej rangi,
- szanować i przestrzegać prawa i obowiązki konstytucyjne,
- wyjaśnić relacje między władzą ustawodawczą, wykonawczą a sądowniczą.

5. Organy ustawodawcze – Sejm RP i Senat RP

Uczeń powinien pamiętać:

- skład parlamentu III RP (sejm i senat),
- sposób wybierania posłów i senatorów,
- zadania parlamentu,
- funkcje parlamentu.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić, jak powstaje koalicja parlamentarna,
- wymienić różnice w działalności sejmu i senatu,
- scharakteryzować działalność parlamentu.

6. Władza wykonawcza – Prezydent RP

Uczeń powinien pamiętać:

- sposób wybierania Prezydenta RP,
- uprawnienia i obowiązki Prezydenta RP,
- pozycję prezydenta wśród innych organów władzy państwowej w RP.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić rolę prezydenta na forum międzynarodowym,
- wyjaśnić uprawnienia prezydenta w sytuacjach nadzwyczajnych,
- porównać uprawnienia prezydenta RP z uprawnieniami parlamentu RP.

7. Organ władzy wykonawczej – Rada Ministrów

Uczeń powinien pamiętać:

- sposób powoływania rządu,
- strukturę rządu,
- uprawnienia wykonawcze i ustawodawcze rządu,
- zadania premiera.

Uczeń powinien umieć:

- określić status rządu wśród innych organów władzy państwowej w RP,
- wykazać związek pomiędzy działaniami rządu a dominującą w parlamencie koalicją lub partią.

8. Służba cywilna

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie administracji publicznej,
- cele i zadania służby cywilnej,
- organizację służby cywilnej,
- obowiązki urzędnika służby cywilnej,
- zadania Rady Służby Cywilnej.

Uczeń powinien umieć:

- odróżnić centralne organy administracji rządowej od organów terenowej administracji rządowej,
- wymienić, jakimi cechami powinien się charakteryzować urzędnik państwowy,
- wskazać zalety neutralnych politycznie urzędników administracji państwowej,
- wyjaśnić, na czym polega „system łupów”.

9. Władza sądownicza

Uczeń powinien pamiętać:

- strukturę sądownictwa w Polsce,
- pojęcie niezawisłości sędziowskiej,
- pojęcie immunitetu sędziowskiego,
- rolę Krajowej Rady Sądownictwa i NSA.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić kolejne etapy ścieżki odwoławczej od decyzji sądu najniższej instancji,
- porównać status władzy sądowniczej ze statusem władzy ustawodawczej i wykonawczej w RP,
- wskazać wiek, w którym uzyskuje się pełną zdolność do czynności prawnych.

10. Organy ochrony prawa i kontroli władzy w RP

Uczeń powinien pamiętać:

- zadania Trybunału Konstytucyjnego,
- zadania Trybunału Stanu,
- pojęcie „prokuratura” i zadania prokuratury,
- zadania Rzecznika Praw Obywatelskich,
- zadania NIK,
- zadania KRRiT.

Uczeń powinien umieć:

- wskazać różnice między rolą Trybunału Stanu a Trybunału Konstytucyjnego,
- wskazać związek między stanowiskiem Prokuratora Generalnego a stanowiskiem Ministra Sprawiedliwości,
- wskazać, kiedy Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje działanie z urzędu.

■ CZĘŚĆ III. Samorządna Rzeczpospolita

1. Władza centralna a samorzady terytorialne

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję samorządu terytorialnego,
- o strukturze samorządu terytorialnego,
- źródła finansowania samorządów terytorialnych, w tym pojęcia „dotacja” i „subwencja”,
- pojęcia: zadania własne samorządu i zlecone przez administrację rządową,
- sposoby wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić potrzebę tworzenia samorządów terytorialnych,
- nazwać reprezentantów rządu w samorządach terytorialnych,
- opisać relację między władzą centralną a samorządami terytorialnymi,
- wpływać na decyzje samorządów.

2. Samorząd gminny

Uczeń powinien pamiętać o:

- strukturze władz samorządu gminnego,
- zadaniach rady gminy i zarządu gminy,
- zadaniach własnych i zleconych gminy,
- budżecie gminy.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić twierdzenie, że gmina jest gospodarzem terenu,
- podać nazwę swojej gminy,
- orientować się w strukturze władz gminy,
- podać nazwisko przewodniczącego zarządu swojej gminy,
- podać adres swojego urzędu gminy.

3. Samorząd powiatowy

Uczeń powinien pamiętać o:

- strukturze władz samorządu powiatowego,
- zadaniach rady i zarządu powiatu,
- zadaniach własnych i zleconych powiatu, budżecie powiatu.

Uczeń powinien umieć:

- orientować się w strukturze władz powiatu,
- podać nazwę swojego powiatu,
- podać nazwisko przewodniczącego zarządu powiatu,
- podać adres urzędu powiatowego w swoim powiecie,
- porównać kompetencje gminy i powiatu.

4. Samorząd wojewódzki

Uczeń powinien pamiętać o:

- strukturze władz samorządu wojewódzkiego,
- zadaniach sejmiku i zarządu województwa,
- zadaniach samorządu wojewódzkiego,
- budżecie województwa.

Uczeń powinien umieć:

- porównać kompetencje samorządu wojewódzkiego z kompetencjami samorządu gminnego i powiatowego,
- orientować się w strukturze władz samorządu wojewódzkiego,
- podać nazwę swojego województwa,
- podać nazwisko przewodniczącego sejmiku województwa, w którym mieszka,
- podać miejscowość, w której mieści się właściwy dla jego miejsca zamieszkania urząd wojewódzki.

■ CZĘŚĆ IV. Wybrane zagadnienia życia publicznego

1. Partie polityczne

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję partii politycznej,
- definicję ideologii i programu politycznego partii,
- rodzaje partii działających w RP.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić, dlaczego ludzie zakładają partie polityczne,
- wymienić nazwy najważniejszych partii działających w RP,
- wskazać różnice między ideologią pravicową i lewicową,
- wyjaśnić związek między liczbą partii politycznych w państwie a stabilnością i skutecznością rządzenia.

2. Organizacje pozarządowe

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję organizacji pozarządowej,
- definicję fundacji,
- definicję związku zawodowego,
- definicję dotacji.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić, dlaczego ludzie zakładają stowarzyszenia, fundacje i związki,
- wykazać związek pomiędzy liczbą działających w danym kraju różnych związków a stopniem samorządności obywateli,
- wymienić organizacje społeczne działające w jego okolicy,
- wymienić źródła finansowania organizacji pozarządowych.

3. Związki wyznaniowe w Polsce

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie neutralności światopoglądowej państwa,
- pojęcie państwa wyznaniowego,
- nazwy głównych wyznań (religijnych) w RP,
- status Kościoła katolickiego w RP.

Uczeń powinien umieć:

- wskazać różnice między państwem neutralnym światopoglądowo a państwem wyznaniowym,
- wyjaśnić szczególną rolę Kościoła katolickiego w RP,
- wymienić podstawowe założenia konkordatu,
- wyjaśnić społeczny wymiar religii i kościoła.

4. Sekty jako zagrożenie

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „sekta”,
- o grupach najbardziej narażonych na wpływ sekt,
- o technikach werbowania i indoktrynacji stosowanych przez sekty.

Uczeń powinien umieć:

- zrozumieć zagrożenia wynikające z przynależności do sekty,
- zwrócić się po specjalistyczną pomoc.

5. Mass media jako czwarta władza

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „opinia publiczna”,
- definicję cenzury,
- o tym, że polskie prawo konstytucyjne gwarantuje wolność wyrażania poglądów oraz rozpowszechniania i pozyskiwania informacji.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić, dlaczego mass media nazywa się czwartą władzą,
- wskazać różnice między cenzurą a granicą wolności słowa wynikającą z etyki i kultury wypowiedzi.

6. Zasady etycznego postępowania w życiu publicznym

Uczeń powinien pamiętać:

- uniwersalne wartości ogólnoludzkie obecne w kulturze polskiej i europejskiej (powtórzenie z kl. I)
- źródła wartości (powtórzenie z kl. I),
- pojęcia: „wolność obywatelska” i „wolność jednostki”,
- pojęcie „kultura polityczna”,
- pojęcie „solidarność z innymi ludźmi”.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić, dlaczego w życiu publicznym nie należy działać w myśl zasady „cel uświęca środki”,
- wskazać granice wolności jednostki,
- wyjaśnić, na czym polega kultura polityczna,
- uświadomić sobie wartość solidarności z innymi ludźmi i kształtować w sobie taką postawę.

■ CZĘŚĆ I. Obywatel i jego prawa w różnych systemach politycznych

1. Podstawowe typy współczesnych systemów politycznych:

a) *republika i monarchia*

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję monarchii,
- definicję republiki,
- kryteria wyróżniania rodzajów republik,
- struktury terytorialne współczesnych państw.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić różnice między monarchią konstytucyjną a monarchią absolutną,
- określić status parlamentu i prezydenta w republice parlamentarnej i prezydenckiej,
- nazwać, jakiego rodzaju republiką jest Polska i to uzasadnić.

b) *demokracja*

Uczeń powinien pamiętać:

- zasady funkcjonowania państwa demokratycznego,
- korzyści i niedogodności związane z funkcjonowaniem demokracji,
- prawa człowieka w systemie demokratycznym.

Uczeń powinien umieć:

- scharakteryzować rolę obywatela w systemie demokratycznym,
- uzasadnić, dlaczego Polska jest państwem demokratycznym,
- wskazać zagrożenia dla istnienia demokracji.

c) *totalitaryzm i autorytaryzm*

Uczeń powinien pamiętać:

- zasady funkcjonowania państwa autorytarnego,
- zasady funkcjonowania państwa totalitarnego.

Uczeń powinien umieć:

- porównać prawa obywatela w systemie autorytarnym i totalitarnym z prawami obywatela w systemie demokratycznym.

2. Polska socjalistyczna a Polska demokratyczna

Uczeń powinien pamiętać:

- o charakterze władzy w Polsce socjalistycznej (1948–1989),
- prawa obywateli Polski socjalistycznej,
- pojęcie „transformacja ustrojowa”.

Uczeń powinien umieć:

- wskazać elementy systemu autorytarnego i totalitarnego w Polsce socjalistycznej,
- zrozumieć problemy związane z transformacją ustrojową współczesnej Polski.

3. Prawa człowieka

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję praw człowieka,
- kategorie praw człowieka,
- najważniejsze dokumenty międzynarodowe postulujące prawa człowieka (Powszechna deklaracja praw człowieka, Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, Deklaracja praw dziecka, konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet).

Uczeń powinien umieć:

- świadomie korzystać ze swoich praw jako człowiek,
- porównać prawa obywateli Polski socjalistycznej z prawami obywateli współczesnej Polski,
- wykazać związek pomiędzy prawami człowieka a jego obowiązkami.

4. Stereotypy a nietolerancja

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „stereotyp negatywny”,
- czynniki sprzyjające powstawaniu uprzedzeń rasowych, etnicznych i płciowych,
- konsekwencje nietolerancji.

Uczeń powinien umieć:

- uświadomić sobie własne uprzedzenia,
- podchodzić krytycznie do stereotypów,
- rozwijać swoją empatię,
- przestrzegać praw człowieka.

5. System ochrony praw człowieka w Polsce

Uczeń powinien pamiętać:

- najważniejsze instytucje działające na rzecz ochrony praw obywateli naszego kraju (Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Ucznia, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, sądy i Naczelny Sąd Administracyjny),
- procedury skarżenia w wypadku łamania praw człowieka (od najniższego szczebla do Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu).

Uczeń powinien umieć:

- orientować się, do jakiej instytucji zwrócić się w przypadku łamania jego praw.

6. Udział Polski w organizacjach międzynarodowych

Uczeń powinien pamiętać:

- najważniejsze międzynarodowe organizacje działające na rzecz ogólnoludzkiego bezpieczeństwa i na rzecz integracji państw świata (Komitet Helsiński, Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Amnesty International, Green Peace, Międzynarodowa Organizacja Pracy, UNESCO, UNICEF, OBWE, NATO, ONZ, Rada Europy, z podkreśleniem roli Unii Europejskiej).

Uczeń powinien umieć:

- podać przykłady łamania praw człowieka we współczesnym świecie,
- scharakteryzować sposoby działań organizacji międzynarodowych na rzecz bezpieczeństwa i integracji świata.

7. Unia Europejska

Uczeń powinien pamiętać:

- początki idei zjednoczonej Europy,
- genezę i rozwój Unii Europejskiej,
- pozytywne i negatywne strony wejścia Polski do Unii Europejskiej,
- obawy państw UE związane z planowanym przyjęciem Polski do Unii.

Uczeń powinien umieć:

- uzasadnić korzyści i zagrożenia płynące z integracji europejskiej,
- wymienić warunki, jakie musi spełnić Polska, aby przystąpić do UE,
- przedstawić własne stanowisko w kwestii przystąpienia Polski do UE.

■ CZĘŚĆ II. Przemiany gospodarcze w Polsce

1. Zasadnicze cechy systemu gospodarczego Polski socjalistycznej

Uczeń powinien pamiętać:

- cechy gospodarki planowej,
- charakterystykę efektywności gospodarki planowej,
- marginalny udział gospodarki prywatnej w ówczesnym systemie gospodarczym.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić przyczyny permanentnego niedoboru towarów na rynku,
- wyjaśnić, dlaczego nie było zjawiska bezrobocia,

- wykazać wpływ gospodarki centralnie sterowanej na niską aktywność gospodarczą obywateli.

2. Podstawy systemu gospodarki wolnorynkowej

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „wolna konkurencja”,
- pojęcia: „konsument”, „usługi”, „towary”,
- pojęcia: „kapitał” i „papiery wartościowe”,
- pojęcia: „gospodarka produkcyjna” i „usługowa”,
- cechy gospodarki wolnorynkowej.

Uczeń powinien umieć:

- porównać cechy gospodarki planowej i wolnorynkowej,
- porównać efektywność gospodarki planowej i wolnorynkowej,
- orientować się w podstawowych pojęciach ekonomicznych.

3. Produkt krajowy brutto (PKB)

Uczeń powinien pamiętać:

- definicję produktu krajowego brutto,
- sposób obliczania PKB.

Uczeń powinien umieć:

- określić poziom zamożności mieszkańców państw na podstawie porównania wielkości ich PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

4. Ożywienie gospodarcze i kryzys

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcia: „podaż” i „popyt”,
- pojęcia: „inflacja”, „dewaluacja” (powtórzenie z kl. II) oraz „deflacja”,
- fluktuacyjny charakter gospodarki wolnorynkowej.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić związek podaży i popytu z ożywieniem lub kryzysem gospodarczym,
- wymienić skutki ożywienia i kryzysu gospodarczego,
- wyjaśnić, na czym polega dynamika przemian gospodarczych.

5. Problem bezrobocia

Uczeń powinien pamiętać:

- przyczyny bezrobocia,
- skutki bezrobocia dla jednostki i społeczeństwa,
- sposoby zwalczania bezrobocia,
- formy instytucjonalnej pomocy bezrobotnym.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić wpływ transformacji ustrojowej w Polsce na skalę bezrobocia,
- zrozumieć sytuację rodzin dotkniętych bezrobociem,
- orientować się w możliwościach instytucjonalnej pomocy bezrobotnym.

6. Związki zawodowe

Uczeń powinien pamiętać:

- rodzaje związków zawodowych i ich zadania,
- nazwy największych związków zawodowych w Polsce,
- formy protestów związkowych.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić pozytywne i negatywne skutki działania związków zawodowych,
- określić pozytywną i negatywną rolę związków zawodowych w szczególnym okresie transformacji gospodarczej w Polsce.

■ CZĘŚĆ III. Moja przyszła praca zawodowa

1. Świat pracy

Uczeń powinien pamiętać:

- cele pracy,
- cechy pracy: stanowisko pracy, czas pracy,
- rodzaje umów o pracę,
- pojęcie kariery,
- pojęcia: „sukces obiektywny” i „sukces subiektywny”,
- elementy planu działania.

Uczeń powinien umieć:

- orientować się w prawie pracy,
- uzasadnić, dlaczego ludzie pracują,
- uświadomić sobie udział pracy zawodowej w życiu człowieka,
- odróżnić zawód od kariery.

2. Typy zawodów i związane z nimi umiejętności zawodowe

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „zawód”,
- typy zawodów i związane z nimi umiejętności zawodowe.

Uczeń powinien umieć:

- określić własne umiejętności i zainteresowania,
- ustalić własne preferencje zawodowe, opierając się na swoich umiejętnościach i zainteresowaniach.

3. Mobilność zawodowa i ustawiczne kształcenie

Uczeń powinien pamiętać:

- pojęcie „mobilność rynku pracy”,
- niektóre czynniki wpływające na rynek pracy (nowe technologie i wynikające z nich nowe zawody, zmiany prawne, zwiększanie się udziału gospodarki usługowej kosztem gospodarki produkcyjnej, fluktuacje ożywienia gospodarczego i kryzysu, integracja państw europejskich),
- pojęcie „kształcenie ustawiczne”.

Uczeń powinien umieć:

- wyjaśnić, dlaczego konieczne jest nieustanne doksztalcanie się w obliczu zmian na rynku pracy, a zwłaszcza w kontekście bezrobocia,
- wyrabiać w sobie nawyk ustawicznego kształcenia.

4. Lokalny i ponadlokalny rynek pracy

Uczeń powinien pamiętać:

- o czynnikach wpływających na lokalny rynek pracy,
- o konsekwencjach zatrudnienia poza miejscem zamieszkania,
- o możliwych drogach edukacyjnych po ukończeniu gimnazjum,
- o źródłach uzyskiwania informacji z zakresu poradnictwa zawodowego (lokalne urzędy pracy, poradnie pedagogiczne, centra informacji zawodowej, informatory, książki, czasopisma, rodzina),
- pojęcie „wolontariatu”.

Uczeń powinien umieć:

- wymienić główne zakłady pracy działające w rejonie jego zamieszkania,
- orientować się w lokalnym zapotrzebowaniu na określone zawody i ludzi z określonym wykształceniem,
- znaleźć oferty pracy na rynku lokalnym i ponadlokalnym,
- korzystać z informacji dotyczących poradnictwa zawodowego.

5. Rodzaje przedsiębiorstw

Uczeń powinien pamiętać:

- rodzaje podmiotów gospodarczych (firmy jednoosobowe, rodzinne lub spółka cywilna, z o.o., akcyjna, jawna, przedsiębiorstwo państwowe, spółdzielnia).

Uczeń powinien umieć:

- wymienić rodzaje przedsiębiorstw typowych dla gospodarki rynkowej,
- wykazać różnice między prowadzeniem własnej działalności gospodarczej a byciem pracownikiem najemnym.

6. Zakładanie firmy

Uczeń powinien pamiętać:

- o warunkach sprzyjających rozpoczynaniu własnej działalności gospodarczej,
- procedury obowiązujące przy jej rejestracji,
- źródła informacji o prowadzeniu działalności gospodarczej,
- pojęcia: „zysk” i „strata”,
- pojęcie „kredyt” (powtórzenie z klasy II).

Uczeń powinien umieć:

- orientować się, gdzie w jego miejscu zamieszkania rejestruje się działalność gospodarczą,
- orientować się, gdzie i od kogo w jego miejscu zamieszkania może uzyskać informację na temat prowadzenia działalności gospodarczej,
- rozpoznać potrzeby rynku na produkty, które chciałby w przyszłości wytwarzać, lub usługi, które chciałby wykonywać,
- sporządzić projekt biznesplanu,
- być świadomym związku między wysokością oprocentowania kredytu a poziomem inflacji w kraju.

7. Umiejętności przedsiębiorcy

Uczeń powinien pamiętać:

- o predyspozycjach osobowościowych osoby prowadzącej własną firmę,
- pojęcie „zarządzanie”,
- pojęcie „przedsiębiorczość”.

Uczeń powinien umieć:

- ocenić swoje mocne i słabe strony,
- być świadomy, w jakim stopniu może wpływać na swój sukces.

8. Przykłady procedur obowiązujących w ubieganiu się o pracę

Uczeń powinien pamiętać:

- wzór listu motywacyjnego i CV,
- wzór kwestionariusza osobowego,
- schemat i cechy rozmowy kwalifikacyjnej.

Uczeń powinien umieć:

- wyszukać oferty pracy,
- napisać list motywacyjny i CV,
- przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej,
- ocenić, czy spełnia większość oczekiwań pracodawcy.

9. Wybrane zagadnienia z etyki życia gospodarczego

Uczeń powinien pamiętać:

- katalog zasad etycznych obowiązujących w życiu gospodarczym,
- najczęściej występujące sposoby łamania zasad etycznych w życiu gospodarczym (korupcja, fałszowanie jakości produktów i usług, nieuczciwa konkurencja, łamanie przez przedsiębiorcę praw pracownika),
- cechy dobrego pracownika,
- cechy dobrej pracy zespołowej.

Uczeń powinien umieć:

- odróżnić konkurencję uczciwą od nieuczciwej,
- wyjaśnić różnicę między prawnym a moralnym aspektem życia gospodarczego (zwłaszcza w czasie transformacji ustrojowej w Polsce),
- bronić praw pracowniczych.

VI. PROPONOWANE METODY OCENY OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Zasadniczym celem nauczania modułu 2. i 3. przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” jest przygotowanie uczniów do współtworzenia własnego życia oraz lokalnego i krajowego życia politycznego i gospodarczego. Dlatego najistotniejszym składnikiem oceny z tego przedmiotu powinna być ocena umiejętności ucznia. Nie znaczy to, że można zlekceważyć stopień opanowania przez ucznia wiedzy merytorycznej. Jest ona wszak punktem wyjścia do rozwijania kompetencji młodzieży – przyszłych wyborców, pracowników, przedsiębiorców, polityków, działaczy. Należy ją jednak traktować jako służebną w stosunku do umiejętności, czyli jeżeli uczeń wykaże się dobrą znajomością pojęć i zagadnień z zakresu danego tematu, ale nie będzie umiał się posłużyć tą wiedzą w praktyce (np. formułując własne zdanie, opinię i potrafiąc ją uzasadnić), to nie powinien uzyskać oceny bardzo dobrej.

SKŁADOWE OCENY

1. UMIEJĘTNOŚCI

2. WIEDZA

Autorzy proponują sprawdzenie stopnia opanowania wiedzy przez ucznia poprzez ocenę następujących elementów jego wypowiedzi:

- uczeń wyjaśnia najważniejsze pojęcia i zagadnienia zawarte w tekście lub dotyczące omawianej problematyki,
- jasno formułuje myśl główną,
- w sposób wyczerpujący omawia także wątki poboczne,
- odpowiada na wszystkie pytania,
- nie popełnia błędów merytorycznych,
- mówi na temat w zakresie treści programowych lub wykracza poza nie.

Przedmiotem kontroli są również ćwiczenia wykonywane pisemnie przez ucznia w domu. Nauczyciel powinien zwracać szczególną uwagę na ich realizację – poprawność merytoryczną.

Umiejętności ucznia, których powinien od niego wymagać nauczyciel, można pogrupować w sposób następujący:

- umiejętność publicznych wystąpień (na forum klasy lub przed szerszym audytorium),
- umiejętność pracy w grupie,
- aktywność na lekcji.

Autorzy proponują **sprawdzenie umiejętności publicznych wystąpień** ucznia poprzez ocenę jej następujących elementów:

- a) umiejętność wyjaśniania i kojarzenia faktów:
 - uczeń logicznie kojarzy fakty i zagadnienia,
 - potrafi wysnuć prawidłowe wnioski, sformułować w poprawny sposób ocenę,
 - potrafi formułować własne opinie na dany temat,
 - potrafi uzasadnić i obronić własne zdanie;
- b) styl wypowiedzi:
 - uczeń posługuje się pełnymi i zrozumiałymi zdaniami,
 - jego słownictwo jest bogate, nie obciążone slangiem i sloganami,
 - nie popełnia błędów językowych i składniowych,
 - słowa artykułuje odpowiednio głośno, wyraźnie i w odpowiednim tempie,
 - wypowiada się w sposób płynny,
 - mówi z zaangażowaniem;
- c) styl wystąpienia:
 - uczeń nie nadużywa gestykulacji,
 - przyjmuje odpowiednią postawę ciała,
 - mimika jego twarzy i jego gesty współgrają ze stopniem zaangażowania w wypowiedź.

Autorzy proponują **sprawdzenie umiejętności pracy w grupie** ucznia poprzez ocenę jej następujących elementów:

- a) podział pracy:
 - członkowie grupy sprawiedliwie dzielą się pracą,
 - każdy, chociaż w minimalnym stopniu, uczestniczy w realizacji zadania wykonywanego przez grupę;
- b) podejmowanie decyzji:
 - każdy ma prawo głosu,
 - głosy wszystkich członków grupy są równoprawne i są uwzględniane w podejmowaniu decyzji końcowej,
 - nawet małomówni członkowie grupy są zachęcani przez pozostałych do wypowiedzi;
- c) stopień zgodnego współdziałania w grupie:
 - umiejętność efektywnego rozwiązywania konfliktów,
 - członkowie grupy wysłuchują swoich argumentów,
 - nawet w czasie sporów zachowują podstawowe zasady kultury;
- d) efekty pracy grupy:
 - grupa skupiona jest na zadaniu, które ma wykonać,
 - wszyscy członkowie grupy są zaangażowani w osiągnięcie wspólnego celu,
 - dbają o dobrą jakość rezultatu pracy grupy.

Autorzy proponują **sprawdzenie stopnia aktywności** ucznia w czasie lekcji poprzez ocenę następujących elementów:

- a) częstotliwości zgłaszania się do odpowiedzi na zadane przez nauczyciela pytanie lub w wypadku wykonywania zadania;
- b) stosunku ucznia do poruszanej tematyki:
 - nie interesuje się tematem – jest wycofany,
 - biernie uczestniczy w lekcji – jest tylko obserwatorem, czyli wie, czego dotyczy temat, ale uaktywnia się tylko na wyraźne polecenie nauczyciela,
 - aktywnie uczestniczy – sam, nie będąc zachęcany przez nauczyciela, wykazuje inicjatywę;
- c) wykazywania się ponadprogramową wiedzą, np. przynoszenie na lekcje materiałów pomocniczych.

Nauczyciel na podstawie sprawdzenia poziomu wiedzy i umiejętności ucznia (publicznych wystąpień, pracy w grupie, aktywności na lekcji) po cyklu zajęć może stawiać oceny według proponowanej poniżej skali:

Ocena niedostateczna (1)

Uczeń nie potrafi wyjaśnić najważniejszych pojęć i zagadnień omówionych tematów lekcyjnych. Nie interesuje się tematyką zajęć. Nie współpracuje z grupą.

Ocena dopuszczająca (2)

Uczeń potrafi przy pomocy nauczyciela wyjaśnić niektóre z pojęć i zagadnień omówionych tematów lekcyjnych. Nie potrafi kojarzyć zagadnień. Ma mały zasób słownictwa. Popęnia liczne błędy językowe i składniowe. Nie unika współpracy z grupą, ale i nie wykazuje w tym własnej inicjatywy. Uaktywnia się tylko na wyraźne polecenie nauczyciela.

Ocena dostateczna (3)

Uczeń potrafi przy pomocy nauczyciela wyjaśnić najważniejsze pojęcia i zagadnienia omówionych tematów lekcyjnych. Potrafi kojarzyć niektóre zagadnienia. Nie popełnia zbyt często błędów składniowych i językowych. Aktywnie współpracuje z grupą. Czasami sam zgłasza się do odpowiedzi.

Ocena dobra (4)

Uczeń samodzielnie wyjaśnia najważniejsze pojęcia i zagadnienia omówionych tematów lekcyjnych. Potrafi kojarzyć fakty i zagadnienia, formułować własne opinie i wnioski. Dbą o styl wystąpienia. Aktywnie współpracuje z grupą i zachęca innych do aktywności. Często sam zgłasza się do odpowiedzi.

Ocena bardzo dobra (5)

Uczeń samodzielnie wyjaśnia najważniejsze pojęcia i zagadnienia, a także wątki poboczne omówionych tematów lekcyjnych. Logicznie kojarzy fakty. Formuluje własne opinie i wnioski oraz potrafi racjonalnie uzasadnić własne zdanie. Operuje bogatym i poprawnym językiem, słowa artykułuje w sposób płynny i wyraźny. Dbą o styl wystąpienia. Aktywnie współpracuje z grupą, zachęca innych do aktywności i dba o dobrą jakość efektów pracy grupy. Wykazuje inicjatywę, nie będąc zachęcany przez nauczyciela. Bierze aktywny udział w życiu klasy.

Ocena celująca (6)

Uczeń wykazuje się wiedzą i umiejętnościami ucznia piątkowego, ale ponadto wykazuje się wiedzą wykraczającą poza materiał obowiązkowy. Osiąga sukcesy w konkursach szkolnych i pozaszkolnych. Bierze aktywny udział w życiu szkoły. Ogólnie wykazuje się aktywną i prospołeczną postawą.

Powyzsza skala ocen nie ma charakteru obligatoryjnego. Nauczyciel, który dobrze zna swoich uczniów, orientuje się w ogólnym poziomie możliwości intelektualnych i wykonawczych klasy, może stworzyć, w sposób bardziej adekwatny niż autorzy, odpowiednią dla uczniów skalę ocen.

AUTORZY PROGRAMU

Dr Radosław Kryszk – absolwent socjologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od roku 1991 pracuje w Instytucie Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego. Specjalizuje się w historii myśli społecznej i problematyce dotyczącej młodzieży. Ma duże doświadczenie w pracy dydaktycznej ze studentami.

Mgr Konsuela Kryszk – absolwentka Pedagogiki Społecznej na Uniwersytecie Gdańskim. W toku studiów ukończyła następujące kursy: „Psychologia twórczości”, „Pedagogika waldorfska”, „Nurty pedagogiki transformacyjnej”, „Alternatywne koncepcje kształcenia”, „Animacja pracy z grupą”, „Interakcje w procesie nauczania”. Jest pedagogiem-konsultantem w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Gdańsku.